

„ПРЕИМУЋСТВО ПРАЗНИНЕ”, ОВДЕ И ДАНАС

Живорад Недељковић, *Улазак*, „Архипелаг”, Београд 2014

Песма „Сивило” у најновијој књизи *Улазак* песника Живорада Недељковића (1959) инспирисана је реченицом књижевног критичара која наглашава да „сивило егзистенције избија кроз перифрастичне наносе у његовим песмама”, што је олако могао написати било који наш књижевни критичар и тумач, нарочито аутор ове импресије, верујући да је песник Недељковић тихи „лирски хроничар” заједничког нам времена, уз подсећање да време не пролази, већ људи пролазе кроз време (Тургењев).

Песник Недељковић, наиме, потпуно оправдано, знајући за хаос и апсурд око себе и свих нас, жели за себе сасвим природно право на срећу, „на богат живот ... упркос отуђењима и режимима”, право да верује, уместо да сумња у своју стваралачку мисију („од смишљања песама / И трагања у њима већег имања нема”), право на „уверење... да сивила у песмама... нема. / Да га нигде око” њега „нема. // И нема га”, у његовом жилишту, уточишту и/или склоништу – тврди песник. Штавише: „И неће га ни бити” – обећава нам, или и себе и нас убеђује аутор. Песник је сасвим разложно убеђен да је могуће „живети у вери, срећан, / И због оног што постоји, / И због оног чега уистину нема”. Песник „Зна да и сама срећа тражи мрве: помиреност, / Присну и податну јаву, осећање да су / И звезде близу”, што и сликовито поручује својим читаоцима и тумачима, храбрећи их истовремено. И подстичући их не само на непристајање на понуђене (не)услове бивства, него и на право на камијевски бунт против свега што их чини недостојним. И на могућност да се очува прволики ипостас и сопство уопште („Неко ће сачувати одбачено сећање, / Себе у њему”). Иначе, о могућности среће у привиду стварности промишљали су и Шопенхауер и Гете, нарочито у условима изабране самоће, као атрибута слободе, чиме се испуњава Сартрово убеђење да је човек, пре свега, осуђен да буде слободан.

Наиме, песник се Недељковић и у досадашњем свом песништву трудио да детектује и благо иронично прозове бројне негативности и

опасности из свакодневних, као и из других, виших сфера појавности које претећи настоје да се уселе у наша бића и интимности кроз пропуштљиве и порозне заштитне омотаче. Песник Недељковић је већ испољавао бојазност и запитаност о томе да ли је могуће успешно и трајно заштитити човеков исконски микрокосмос, живот, љубав, пр(а)ву кућу и њене укућане. Заштити их од окружења и понуђене стварности, које су лаж, привид, лицемерје, превара и обмана, и које су свуда око нас, што се очитује у песми „Замрзавање“: „Надолазе обмане, опет и опет, / Посао им је да избежуме, да свако тврђење / Изобличе, заузму утврду коју дизах / Око властитих плодова патње“. Није ли то и данас актуелан и грозничав задатак многих од нас.

(Не)стварност, песникова и наша, непосредно условљава незавидан статус појединца (и песника), што се може илустровати кроз неколико стања у којима се појединац не сналази. На пример, осећај удаљености од себе, чак и предвиђајућа опредмећеност осамљеног и отуђеног појединца („Бивао сам све даљи и даљи од себе / Кад спуштао се свом снагом живот у ме. / Постајао сам ствар“). Затим, осећање властите минорности у контрасту са макроопасностима („Знајући да мој је живот тек кап крви“, „У наслућеном још смо мрве, и сами се / Собом хранимо ... слике / Нам прете и све су веће, све су разорније / Громаде око нас“, „И овај је дан сав од малих светковина: / Мале су да мање не могу бити, / Преко нам потребне, / Нама малима у великом нашем свету“). У стању расапа читавог друштва по свим шавовима („реч о несталности, / О трошности, о смени малог привида већем“) евидентна је и лична несигурност и бодријаровско-фојербаховска удвојеност („шћућурен усним / Под кровом или у себи“) и неодлучност („сваки корак отежао / Од двоумљења; од неодлучности“). Стога у таквом добу „недовршених облика и мирења с њима у помамном добу рђе“ песнику, у његовој осами као оази издвојене среће, једино преостаје да чека и „замишља места испуњена надом“.

Зато песник гради сликовиту синтагму „уобручена слобода“ („Устручавих се ... Да припитомим топлу зверчицу и наговорим је / Да пусти ме из својих самица“), али и парадигматични доживљај и добровољног и изнуђеног и досуђеног нам статуса изолације и окренутости себи, кроз необично игриву и умрежену узајамност и међусобност сличних и супростављених појмова у песми адекватног имена – „Нити“. Она наставља термине – одмакнут, удаљен, одвојен, издвојен кроз следеће „сложaje речи“ (Јљ. Недић): „Померен... И помирен с померањем, као да је жив одувек“, „као Месец одбегао од Земље“, који су на њеном почетку и даље је усмеравају и осмишљавају током транспозиције, а она је и белег Недељковићевог песништва и представа угрожене нам егзистенције, у чијем се мраку, хладноћи, тишини и јези помаља манифест симболизма као симбол вечног (поетског):

*Избравши ме, лавиринт се несвикнутӣ гранао
У мени, сезао до најмање честѿице.
Избравши ља, из њега никуд не крочих,
Пристѿавши да нишѿи ѿезије воде ме све дубље,
У мери неизрециво̄ све даље у изрицање.*

Цитирани стихови илуструју још један песнички поступак Живо-рада Недељковића, видљив у иницијаторима песама, који у књизи пред нама, све чешће, припадају метафизичким појмовима (на пример – заборав, светлост, старост, смрт, несталност, лаковерност, Бог). Неоспорно да је, на пример, и слобода уопште, као и слобода избора, од које нам зависи и појединачни и колективни усуд, припада тој категорији појмова, међу којима је и празнина. Они су у ранијим Недељковићевим песничким књигама чешће били заступљени у сводним и сумарним и завршним поентама.

Иначе, празнина је била предмет испитивања и Леукипа и Демокрита. Платона нарочито. Затим песника Малармеа, Миљковића (његов стих гласи – „Празнина којој се прилагођавам”) и Николе Вујчића, филозофа и књижевника Сартра (једно његово дело је ословљено као *Биће и нишѿавило*) и Камија, који се питао има ли смисла живот ако овлада празнина. Не треба из скромности прећутати како је празнина присутна и у нашој народној књижевности и у нашим обредним и ритуално-мистичним обраћањима вишим, наднаравним и недокучивим силама.

Мора се уочити да уводна песма „Нечујност” доноси следеће стихове о препуштености осамљеника самом себи („О преламању моме, о обичности мојој, / О бојама мојим неко други све зна. / И ништа не каже”), док завршна песма *Излишностѿ* илуструје приближавање Богу и окончање животног и песничког века („Зна и тихи онај глас / Да све што од мене чује / Излишно није, и да све нечујнији / Биће мој говор”).

Песник Недељковић сведочи да се „речима истргнутим из заборава, / Порукама, обрисима што сенче лице” може „видљиво претворити у невидљив свет, а да свет стварности претвори у празнину”. Речи су, дакле, поред снова („Нека нам снови буду довољни. Оно што је згасло / Оживеће у њиховој немости”), преостали гарант бескрају („Пролази овај дан; ако га уденемо у стих, / Памтићемо га”) и могуће промене постојећег, јер „Недирнуте речи” су један од „разлога што свет у бездушној дубини биће пренут”. Зато песник и осећа потребу и одговорност да „речима засталим у ваздуху” буде „заклон од неспоразума”.

За разлику од Миљковићеве празнине, која није била празна, Недељковићево осећање празнине или испразности („одмеравам празнину и себе у њој”) је посебно доминантно („празнина... стварна... долази празнија / Него икада, одлази у походе незасита”) и поседује различита значења, од основе егзистенцијализма у извесном спознајном контексту па до горког осећања разочарења.

Посебно својство и ранијег Недељковићевог песништва, а нарочито његове најновије песничке књиге, јесте присуство гномског унутар стихова, што се уочава и из досада цитираних стихова, као и у следећим стиховима: „Изречен, ништа изрећи не мораш”, „Тишина не знам шта је, иако бејаш / Њен лик”, „вечери су препуњене језом, / Сећањима на одласке и нестајање”, „Не морамо изрећи шта је, сем сумње, / Уистину наше”, „у сећању што још пребива”.

Што се тиче оног другог атрибута (перифразе) из песме „Сивило”, са почетка импресије, који песник прихвата, ипак треба још једном размислити да ли је Недељковићев дискурс ближи перифрази и метафрази или пак екфрази, која показује завидно прозно и убедљиво „препознавање детаља”, или је пак реч о њиховој прилагодљивој микстури. Осим тога, Недељковићеве реченице су и необичне и аутентичне. Реч је о изузетној и оригиналној особености песничког дискурса, какву не уочавамо у савременом српском песништву. Наиме, у питању су доследне дуге „есејолике” реченице, тачније зависно сложене реченице, које често испуњавају и читаве строфе од десетак стихова, што дескрипција као песнички поступак управо и захтева. Поједине Недељковићеве реченице („главне”) садрже и по тридесет до четрдесет речи у оквиру пет-шест или чак десет простих реченица. Његове „главне реченице” стално и циклично прекидају, на тренутак заустављају, али не чине их недоступним због њихове дужине већ их накнадно доврхуњују и асоцијативно досмишљавају и овишесмишљавају, по једна од тих реченица-рукаваца („суреченица”), што песнику омогућава да наративним поступком умрежи неколико реченица, неколико мисли и слика, које су на истом задатку – да дочарају искрен и емотиван Недељковићев доживљај кајзеровско-јасперсовског (не)света и/или (анти)света око свих нас, који, ипак, не искључује и острвца спокоја у песниковом микросвету, недоступном данашњем нам свету хаоса, апсурда и бесмисла.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

„ВИТИЛИГО” – БЕЛЕГ ИЛИ ЗНАК

Милета Продановић, *Витилиго*, „Архипелаг”, Београд 2014

Стих Константина Кавафија који се нашао као мото на почетку романа – „Увек ћеш у овај град стизати” – могао би се протумачити из текста као да се из тог града не може никуд ни отићи. Наставак Кавафијеве песме гласи: „Да некуд другде одеш – не надај се / нема за те брода, нема пута” – ови стихови нису наведени на почетку, али ишчитавају се када се роман заврши, просто се намеће њихова поента.